

„Nieprzyjaciółmi człowieka są domownicy jego”

Kult św. Waclawa w najdawniejszej tradycji cerkiewnosłowiańskiej

W cerkiewnosłowiańskiej tradycji ruskiej zachowało się kilka utworów liturgicznych, poświęconych św. Waclawowi Czeskiemu. Jest to bez wątpienia świadectwo żywych kontaktów kościelnych i kulturowych między Rusią Kijowską i państwem czeskim od końca wieku X przez kilka dziesięcioleci wieku XI, zważywszy, że pamięć tego świętego w zasadzie nie przedostała się do prawosławnych Słowian południowych, występuje natomiast u chorwackich głągolitów.

Najstarszym zabytkiem jest tekst oficjum, powstałego być może jeszcze w X wieku lub na samym początku wieku XI.¹ Przeznaczone jest na dzień 28 września, kiedy to Waclaw jest wspominany wspólnie z Charytonem Wyznawcą.² Zachowane jest ono w trzech odpisach, wszystkich pochodzących z Wielkiego Nowogrodu: 1) w minei codziennej na miesiąc wrzesień z lat 1095-1096³, 2) w minei codziennej na wrzesień-październik z początku XII w.⁴ i 3) w minei codziennej na wrzesień z XII wieku⁵.

Oficjum jest zapisane w następujący sposób: w pierwszej części zapisano siedem hymnów, których miejsce w porządku nabożeństwa jest różne (sędalen w tonie 4, kondak w tonie 1, cztery stichery w tonie ósmym i jedna w tonie 4) a następnie kanon

¹ W toczonych sporach o miejsce powstania wskazuje się Czechy, Bałkany (Bułgarię) i Ruś. Tradycja starosłowiańska w Czechach sprowadzała się do stosowania języka cerkiewnosłowiańskiego w liturgii zachodniej, nie ma żadnych powodów, by używać nieadekwatnego terminu „obrzęd słowiański”, bowiem takiego chrześcijańskiego obrządku nie było. Powstanie bizantyńskiego oficjum w Czechach jest, moim zdaniem, nieprawdopodobne. W Bułgarii kult św. Waclawa w dawnym okresie jest zupełnie niepoświadczony, zresztą nie było ani powodu ani dróg, żeby tam się pojawił. Najpewniej utwór powstał w kręgu kijowskim. Tradycja kijowska najpełniej przechowała się właśnie w Wielkim Nowogrodzie.

² Św. Charyton pochodził z Ikonium, był torturowany za wiarę, uwolniony z więzienia został uwięziony przez zbójców, którzy pomarli po wypiciu zatrutego z woli bożej jadem zmił wina. Założył w Palestynie trzy klasztory. Wprowadził obrzęd postrzyżyn przy ślubach zakonnych. Zmarł 28 IX 350 r. Zob. *Żywoty świętych. Księga pierwsza: wrzesień*, por red. K. Leśniewskiego, Prawosławna Diecezja Lubelska i Chełmska: Lublin 1996, s. 325-329. Oprócz tych dwóch świętych w niektórych kalendarzach znajdujemy pod tą samą datą wspomnienie św. proroka Barucha i św. św. męczenników Aleksandra, Alfeusza, Zozyma, Marka, Nikona, Neona i Heliodora.

³ Przechowywany od 1934 r. w moskiewskim CGADA (Centralne Archiwum Państwowe Dawnych Aktów) w kolekcji Biblioteki Moskiewskiej Drukarni Synodalnej (f. 381) pod sygnaturą Sin. Тип. 84. Oficjum o św. Waclawie znajduje się na kartach 161r-165v. Wyd.: И. В. Ягич, *Служебные минеи за сентябрь, октябрь и ноябрь в церковно-славянском переводе по русским рукописям 1095 — 1097 гг.*, Санкт-Петербург, 1885, с. 213 — 222. Zob. *Сводный каталог славяно-русских рукописных книг, хранящихся в СССР XI-XIII вв.*, Наука: Москва 1984, Nr 7, s. 46-47.

⁴ Od 1919 r. w dzisiejszej Rosyjskiej Bibliotece Narodowej w Petersburgu, kolekcja Biblioteki katedry Mądrości Bożej (фонд 728) – RNB, Sof. 188. Oficjum znajduje się na kartach 123-126. Zob. *Сводный каталог славяно-русских рукописных книг...*, Nr 63, s. 105-106.

⁵ W Synodalnej kolekcji (фонд 80370) moskiewskiego Państwowego Muzeum Historycznego (GIM Sin. 159). Oficjum na kartach 242-247. Wydane przez P.A. Ławrowa w książce: А. В. Горский, К. И. Невоструев, *Описание славянских рукописей Московской синодальной библиотеки*, отд. III, ч. 2, sygn. 343, Москва 1917, с. 12 — 15. Zob. *Сводный каталог славяно-русских рукописных книг...*, Nr 78, s. 119.

jutrzni. Jest on w tonie 6, składa się jak zwykle z ośmiu pieśni – pierwsza ma cztery tropariony i bogorodičen (theotokion), pozostałe zaś (od trzeciej do dziewiątej) po trzy tropariony zakończone strofą maryjną. Po kanonie znajduje się jeszcze jedna strofa – svĕtilen (fōtagogikon). Jak wszystkie najstarsze utwory, także hymny nabożeństwa ku czci św. Waclawa (Więczesława/Wiaczesława) odznaczają się precyzją wyrazu, zwężnością i zawierają niewiele wskazówek biograficznych, przeto ich związek z żywotami nie jest zbyt ścisły.

A na Rusi istniały dwa dłuższe żywoty czeskiego księcia (tradycyjnie zwane niesłusznie legendami) i dwa żywoty krótkie.

Pierwszy znajdujemy w dwóch cerkiewnosłowiańskich wariantach ruskich i związanym z nimi wariacie chorwackim, a mianowicie:

a) w odpisie Rosyjskiej Biblioteki Państwowej w Moskwie, kolekcja Rumiancewa 436⁶. Kodeks pochodzi z pierwszych lat XVI wieku, a wariant utworu pt. "Убъение св. Вячеслава, князя чеська" został odkryty przez Aleksandra Chrystoforowicza Wostokowa (1827) i jest nazywany jego imieniem (Востоковская легенда), czasem określany jest jako południoworuski. Odkrycie Wostokowa zapoczątkowało badania nad kultem św. Waclawa u Słowian prawosławnych. Najwybitniejszy rosyjski archeograf naszych czasów A. A. Turiłow odkrył dalsze dwa odpisy tej wersji Żywota: РГБ, ф. 556, собр. Вифанской семинарии, 91⁷ oraz ГИМ, собр. Барсова, 1466. Uważa się, że powstał on niedługo po zabójstwie Księcia, w latach trzydziestych X w.). W literaturze kijowskiej pojawił się on najpóźniej w XI wieku;

b) kolejny, rozszerzony wariant Legendy Wostokowa, który został umieszczony w Minejach czytanych (Минейная albo севернорусская редакция) pod datą 28 września z tytułem: "Житие блаженнаго князя Вячеслава бывшаго"; wszedł do ruskich tzw. minei czytanych i zachował się w kilku odpisach, głównie XVI i XVII-wiecznych; po raz pierwszy został opublikowany w 1847 r. przez I.I. Srezniewskiego

c) trzeci wariant, nawiązujący do wspólnego protografu, zachowała tradycja chorwackich brewiarzy. Dziś znamy cztery odpisy brewiarzowe: najstarszy ale najbardziej zepsuty odpis z 1387 r. w Bibliotece Watykańskiej, pod numerem Illir. 6,⁸ Lublański, raczej z początku XV w.,⁹ Novlański z 1459 r.¹⁰ i Rumiancewa z RGB z 1443 r.¹¹

⁶ РНБ, ф. 256, № 346.

⁷ А.А. Турилов, *Новый список Востоковской легенды*, w: *Litterae slavicae Medii Aevii. Francisco Venceslao Mareš Sexagenario Oblatae*, pod red. J. Reinharta, München 1985, s. 371-377.

⁸ Borg. Illir. (=Borgiani Illirici) 6. Brewiarz, stanowiący kontynuację Borg. Illir. 5 (gdzie Waclaw jest umieszczony w kalendarzu), ukończony został w miejscowości Tribihovići w Lice przez kopistę Fabiana, który przepisał tylko drugą, właśnie tę, część brewiarza. Odkupiony od Turków kodeks, został przekazany w 1627 r. do Rzymu, a w 1902 r. kolekcja rękopisów z Kongregacji „De Propaganda Fide” weszła do Biblioteki Watykańskiej. Utwór znajduje się na k. 176r₁-177v₁ w ramach oficjum św. *Vešteslava* męczennika. Opis brewiarza: A. Džurova, K. Stančev, M. Japundžić, *Catalogo dei manoscritti slavi Della Biblioteca Vaticana*. Con una prefazione di I. Dujčev e introduzione storica di J. Ruysschaert, Svjat:Sofia 1985, 152-156, tu:154. Wyd. tekstu: V. Jagić, *Analecta Romana III*, „Archiv für slavische Philologie” XXV (1903), s. 11-19.

⁹ Niektórzy oceniają, że brewiarz pochodzi z końca XIV wieku. Pochodzi ze zbiorów Ž. Zoisa, dziś w Narodowej i Uniwersyteckiej Bibliotece w Ljubljanie, (NUK=Narodna in univerzitetna knjižnica), sygn. 161, k. 134r-136r. Por. „Starine” 33, s. 69-73.

¹⁰ W Archiwum w nadadriatyckiej chorwackiej miejscowości Novi Vinodolski znajdują się dwa brewiarze. Nasz jest pierwszy (ten drugi, z lat 1493-1495, doczekał się luksusowego wydania).

Drugi utwór, zwany Legendą (żywotem) Nikolskiego¹², znany w dwóch kopiach¹³, poprzedzony jest prologiem: "Починается пролог о св. Вячеславе, мученице Христове", a za nim sam żywot: "Починаются книги о роде и о страсти св. князя Вячеслава". Stanowi on cerkiewnosłowiańską przeróbkę utworu Gumpolda, biskupa Mantuy, napisanego około 983 roku lub tłumaczenie nieznanego dziś kompilacji łacińskiej z biskupim tekstem jako jądrem. Okoliczności powstania tego staroruskiego utworu i jego zależność od Gumpolda i innych łacińskich źródeł nie są jeszcze zbyt jasne.

Św. Wacławowi poświęcone są również dwa krótkie żywoty (synaksariony), znajdujące się w setkach rękopiśmiennych i drukowanych tzw. *Prologów*: pod datami 28 września (śmierć czyli narodziny dla nieba) i 4 marca (translatio). Te utwory powstały na Rusi w drugiej połowie XII wieku i weszły do tzw. drugiej redakcji Prologu i wykazują powiązanie z ruskim cyklem boryso-glebskim.¹⁴

Wszystkie cerkiewnosłowiańskie teksty, w większości niejednokrotnie wcześniej wydawane, zebrano w praskiej edycji w 1929 roku, a współcześnie podał je do druku F. V. Mareš w swojej antologii piśmiennictwa cerkiewnosłowiańskiego tradycji czeskiej.¹⁵ Ich najnowsze czeskie tłumaczenie z gruntownym komentarzem i bogatą bibliografią ukazało się w 1976 r., poprzedzone przez wydanie rosyjskie.¹⁶ Istnieje ogromna ilość przekładów czeskich i łacińskich.¹⁷ W Polsce są to fakty znane tylko

Chorwaccy uczeni zwracają uwagę na podobieństwo umieszczonej w nim historii Wacława do tragicznej śmierci króla Zvonimira...

¹¹ Ten brewiarz, powstały w latach 1442-43, został odkupiony od Turków przez rosyjskiego uczonego P. I. Sewastjanowa w 1860 r. dla Muzeum Rumiancewa, które, jak wiadomo, stało się podstawą rękopiśmiennych zbiorów Biblioteki Państwowej w Moskwie (do niedawna zwana "Leninką", dziś RGB (=Российская государственная библиотека), kolekcja- фонд 178 (Muzealna).

¹² N. Nikolski dopiero w 1904 roku jako pierwszy zorientował się, że mamy do czynienia z odmiennym utworem niż Legenda Wostokowa, wydał ją kilka lat później: Н. К. Никольский, *Легенда мантуанского епископа Гумпольда о св. Вячеславе чешском в славяно-русском переложении* (=Памятники древней письменности и искусства, вып. CLXXIV), Санкт-Петербург 1909. Por. pierwsze opracowanie „drugiej legendy”: J. Pekař, *Die Wenzels- und Ludmila-Legenden und die Echtheit Christians*, Praha 1906.

¹³ Jedna, z przełomu XV i XVI w., pochodzi z kolekcji monasteru Sołowieckiego, potem przechowywana była w bibliotece Kazańskiej Akademii Duchownej, które zostały włączone do zbiorów dawnej Publicznej a dziś Rosyjskiej Narodowej Biblioteki w Petersburgu jako kolekcja ф. 519 (RNB Sołow. 500, k. 274r-290v); druga kopia, tekstologicznie niezależna od tamtej, pochodzi z XVI w. i znajdowała się w klasztorze św. Pafnucego w Borowsku, przejęta przez Archiwum Św. Synodu, włączonym do zbiorów tejże petersburskiej RNB (фонд 843/3/4025).

¹⁴ *Литературный сборник XVII века Пролог* [=Русская старопечатная литература (XVI — первая четверть XVIII в.)]. Наука: Москва 1978, s. 184-185, 218. Zob. w polskich zbiorach Prolog tzw. Dobrzański z kolekcji przemyskiej w Bibliotece Narodowej w Warszawie Akc. 2493 (pod 4 marca), a pod 28 września Prolog z Ratna w Bibliotece KUL (198); *Rękopisy cerkiewnosłowiańskie w Polsce. Katalog*. Wydanie drugie zmienione. Opr. A. Naumow oraz A. Kaszlej przy współpracy E. Naumow i J. Stradomskiego, Scriptum: Kraków 2004, nr nr 742 i 745, s. 352-355. Drukowanych wydań jest bez liku: 1643, 1660, 1662, 1677, 1685, 1689, 1696, 1702, 1735, 1765, 1779, 1786, 1792 itd.

¹⁵ *Sborník staroslovanských literárních památek o sv. Václavu a Ludmile*, uspořádal J. Vajs, Praha 1929; F. W. Mareš, *An Anthology of Church Slavonic Texts of Western (Czech) Origin. With an outline of Czech Church Slavonic language and literature and with a selected bibliography* (=Slavische Propyläen 127), Wilhelm Fink Verlag: München 1979, s. 45-49, 104-133, 226-227.

¹⁶ А. И. Рогов, *Сказания о начале чешского государства в древнерусской письменности*, Москва 1970; *Staroslověnské legendy českého původu. Nejstarší kapitoly z dějin česko-ruských kulturních vztahů*, spolupracovali: A.I. Rogov, E. Bláhová, A.V. Konzal, Nakl. Vyšehrad: Praha 1976.

¹⁷ Bardzo ważny był *Svatováclavský sborník vydany na památku 1000. výročí smrti knížete Václava Svatého*, Praha, t.1 – 1934, t. II,1 – 1937, t. II,2 – 1939, monografie V. Gruzína z tekstami i

najściślejшему gronu specjalistów, mimo że dotyczą przecież stryja „naszej” Dąbrówki, a którego kult umacniał „nasz” św. Wojciech i który jest patronem krakowskiej tzw. Chrobrowej katedry.¹⁸

Życie, śmierć i pośmiertna cześć św. Waclawa skupia w sobie wiele problemów, z którymi próbował sobie poradzić on sam, jak też twórcy poświęconych jemu utworów. Jest to postać bardziej niż którakolwiek z jego współczesnych działająca na przecięciu się wielu modeli kulturowych i politycznych. Młode czeskie chrześcijaństwo jest ciągle zagrożone pogańskimi reakcjami, a samo przeżywa konflikt między otwartym modelem Rzymu i św. Metodego a zamkniętym modelem Ratyzbony i konkurencyjnego wobec niej Salzburga. Młode czeskie państwo jest zmuszone do porzucenia swej ułudnej samodzielności i na wieki wchodzi w skład zachodniego Cesarstwa, imitującego Rzymskie, ale targanego konfliktami.

Waclaw próbuje łączyć i ratować. Wychowany przez św. Ludmiłę, ochrzczonej wraz z Borzywojem przez samego Apostoła Słowian – Metodego, pragnie zachowania języka słowiańskiego w służbie bożej, próbuje pogodzić oba typy nowej zachodniej pobożności: ten z Cluny, i ten z Gorze z duchowością odziedziczoną po greckich misjonarzach i żywą szczególnie w otoczeniu babki. Uczy się więc i modli po cerkiewnosłowiańsku, może po grecku, łacinę, jak powiada jeden z żywotów, znał niczym jaki biskup albo ksiądz,¹⁹ stara się powstrzymać reakcję pogańską i zlikwidować napięcia między różnymi plemionami słowiańskimi w kraju, ale zachowuje wszystko pozytywne z miejscowej tradycji (w tym postrzyżyny), wspiera i funduje kościoły i klasztory, inspiruje pracę literacką, nie pozwala przechylić politycznej szali na żadną stronę. Symbolem dążenia do równowagi eklezjalno-politycznej jest aktywne propagowanie zarówno bawarskiego kultu św. Emmerama, jak i saksońskiego św. Wita. W życiu codziennym Waclaw realizuje model pobożnego chrześcijanina i sprawiedliwego władcy. W tajemnicy przed wszystkimi przygotowuje sam z własnych produktów chleb i wino na eucharystię, sam nosi też zaprawę do budowanego kościoła, i są to bodaj najbardziej indywidualne fakty w jego żywotach. Zawsze nosił przy sobie ukryte książki, z których w samotności 12 albo i więcej razy dziennie się modlił. Jego ukrytem marzeniem było przekazanie władzy bratu i udanie się do Rzymu by tam „wyrzec się tego świata”. W odróżnieniu od wojowniczego brata Waclaw wskazuje,

tłumaczeniami: *Slovanský svatý Václav*, Praha 1929 i V. Novotnego, *Český kníže Václav Svatý – život, památka, úcta*, Praha 1929; stanowiący rzadkość bibliograficzną tom *Na úsvitu křesťanství*, uspoř. V. Chaloupecký, J. Ludvíkovský, B. Ryba, F. Stiebitz, J. Vašica, Praha 1942 oraz nowszy tom *Nejstarší legendy přemyslovských Čech*. K tisku připravil O. Králík, Praha 1969. Nie bez znaczenia są też rzymskie „tamizdaty”, zwłaszcza tom zbiorowy *Se znamením kříže*, Řím 1967 i książka F. Dvorníka, *Svatý Václav*, Řím 1968. W zrozumiałym sposobie łączono cerkiewnosłowiańską tradycję Waclawowską z szerokim kontekstem cyrylometodiańskim, zob. R. Večerka, *Slovanské počátky české knižní vzdělanosti*, Praha 1963; J. Vašica, *Literární památky epochy velkomoravské*, Praha 1966 i wiele innych.

¹⁸ *Slovník Starožitnosti Słowiańskich* kilkakrotnie wspomina cerkiewnosłowiańskie utwory o św. Waclawie. Prof. G. Labuda pisze np. „legendy przekazały nam obraz ks[ięcia] bardzo silnie wyidealizowany, toteż byłoby rzeczą ryzykowną zawierzać im w czymkolwiek, co zatracą idealizacją narzuconą jego postępowaniu z zamiarem uczynienia z ofiary zabójstwa od razu świętego i męczennika”, ale że, przedostawszy się na przełomie X i XI wieku na Ruś „zajęły one „poważne miejsce w liturgii i piśmiennictwie cerkiewnym” (*SSS. Encyklopedyczny zarys kultury Słowian od czasów najdawniejszych do schyłku XII wieku*, tom VI: T-W, Ossolineum, Wrocław 1977, s. 288-289, s.v. Waclaw). B. Krzemińska, wymieniając redakcje legend o św. Waclawie, wspomina „także śpiewy liturgiczne oraz kanon na święto św. Waclawa, skomponowane najprawdopodobniej jeszcze w X w. w Pradze, które są ważnym świadectwem istnienia obrządku słowiańskiego [...] w samym centrum państwa Przemyślidów” (tamże, tom III: L-O, Wrocław 1967, s. 37-39, s.v. Legendy o św. Waclawie i św. Ludmile).

¹⁹ *Staroslověnské legendy...*, s. 116.

może utopijną, ale piękną drogę do sprawiedliwego państwa, będącego obrazem Królestwa Niebieskiego. *Druga legenda* za Gumpoldem wkłada w usta matki bezwzględna krytykę jego modelu życia: ten, który ma być księciem, jest skażony przez Ludmiłę i duchownych i się zachowuje jak mnich, przeto postanawia ją zabić, a duchownych (jakich?) skazać na wygnanie.²⁰ On sam natomiast, po dojściu do lat sprawnych, mówi o sobie słowami Psalmisty: „Od starców rozumniejszy jestem, gdy się dowiadywałem przykazań Twoich” (Ps 118, 100).

Ale Pan wystawia go na próbę. *Pierwszy żywot* (Wostokowowski) rozpoczyna się znamienym cytatem-kluczem:

Oto spełniło się teraz słowo proroka, które wyrzekł i sam Pan nasz Jezus Chrystus: Stanie się w dni ostatnie (a myślimy, że już nadeszły), że powstanie brat na brata swego i syn na ojca swego, i będą nieprzyjaciółmi człowieka domownicy, sami dla siebie będą niemili, ale Bóg im odpłaci za ich czyny.

Ten cytat odwołuje się do kilku miejsc biblijnych. Wspomniane słowo prorocze to słynna diagnoza proroka Micheasza (7,2-6), która w całości brzmi tak:²¹

2. Zginął święty z ziemi, i prawego nie ma między ludźmi; wszyscy na krew czyhają, mąż brata swego na śmierć łączy. 3. Zło rąk swoich nazywają dobrem, książe żąda, sędzia zapłatą jest pochłonięty, a wielki mówił żądze duszy swojej, i zamieszali ją. 4. Kto najlepszy między nimi jest, jak oset, a kto prawy, jak ciernie z płotu. Dzień wypatrywania twego, nawiedzenie twoje przyszło; teraz będzie spustoszenie ich. 5. Nie wiercie przyjacielowi i nie ufajcie księżęciu; przed tą, która sypia na łonie twoim, strzeż zamków ust twoich. 6. Bo syn urąga ojcu, a córka powstaje na matkę swoją, synowa na świekrę swoją, a nieprzyjaciółmi człowieka są domownicy jego.

Przypisanie tego stanu „czasom ostatnim” kieruje uwagę ku drugiemu miejscu biblijnemu, w którym jest przedstawiona druzgocąca krytyka mającej „pozór pobożności” społeczności chrześcijańskiej – 2 Tym 3,1-5, natomiast włożenie tych słów w usta Chrystusa (Mt 10, 34-37) bazuje tylko na zbieżnej ocenie domowników, bowiem sens wypowiedzi Pana Jezusa jest inny:²²

35. Przyszedłem bowiem oddzielić człowieka od ojca swego i córkę od matki swojej i synową od świekry swojej. 36. I będą nieprzyjaciółmi człowieka domownicy jego.

Uduszenie świekry Ludmiły przez synową Drahomirę²³ i zabicie Waclawa przez brata Bolesława Okrutnego 28 września 929²⁴ są najlepszym spełnieniem słów prorockiej przepowiedni. Kończące kontaminację przekonanie o nieuchronnej odpłacie odsyła do eschatologicznej zapowiedzi Sądu Ostatecznego: „Albowiem Syn Człowieczy przyjdzie w chwale Ojca swego z aniołami swymi, a wtedy odda każdemu według uczynków jego” (Mt 16,27), ale jest często spotykane i w innych miejscach Pisma obydwu Zakonów (np. Ps 27,4, Przep 24,12 i 2 Tym 4,14).

²⁰ Staroslověnské legendy..., s. 164, rozdz. XII.

²¹ Przekład ks. J. Wujka poprawiany przez ks. S. Stysia.

²² Przekład ks. J. Wujka poprawiany przez ks. W. Lohna.

²³ Miało to miejsce 16 (a może 15) września 920 (a może 921) w Tetinie; ciało miłośniczki słowiańskiego języka liturgicznego, a może nawet wschodniego obrządku, zostało przeniesione w październiku 925 roku do Pragi i spoczęło u św. Jerzego. Drahomira nie była Czeszką, lecz pochodziła z połabskiego plemienia Lutyczan.

²⁴ Chyba że 935 r.

Utwory należące do tradycji cerkiewnosłowiańskiej nie wnikały w meandry polityki państwowej i kulturowej Czech pierwszej połowy X wieku. W czasie, kiedy kult św. Wacława przenikał na Ruś, czyli w ostatniej dekadzie X wieku i w pierwszym dwudziestolecu wieku XI, Ruś miała podobne problemy. Ludność niejednolita etnicznie, silne pogaństwo, obca hierarchia kościelna, konflikty dynastyczne, surowość obyczajów – wszystko to, i wiele innych spraw nie ułatwiały efektywnej chrystianizacji. Ruś czerpie z tradycji czeskich, sama próbując podtrzymać zanikającą słowiańskość chrześcijaństwa. Św. Wacław stał się wzorcem dla miejscowego kultu św. św. Borysa i Gleba (Romana i Dawida), zabitych przez brata w 1015 roku i wkrótce potem kanonizowanych. Promotor tej kanonizacji, wielki książę Jarosław Mądry, swemu synowi nadaje w 1034 roku imię Wacław (Wiaczesław). Wcześniej patronem Rusi Kijowskiej był św. Klemens I, papież rzymski, męczennik krymski. Jego ciało, odnalezione podczas misji Konstantyna-Cyryla i Metodego, stało się najpoważniejszym argumentem w dyskusji o prawowierność bizantyńskich misjonarzy u Słowian. Kult św. Klemensa Rzymskiego jest wyznacznikiem cyrylo-metodejskiego chrześcijaństwa, znakiem Slavia Christiana. Także Borzywój, po przyjęciu od Metodego chrztu św. wybudował pierwszy kościół w Pradze ku czci tego męczennika. Część jego relikwii (głowa) została przywieziona z Chersonezu do Kijowa przez ochrzczonego na Krymie Włodzimierza i położona w głównej cerkwi państwa, zwanej Dziesięciną. Włodzimierz ustanawia także kult swojej babki – św. Olgi, łatwo zrozumieć zainteresowanie świętą babką słowiańskiego księcia z sąsiedniego kraju.

Ale na Rusi polityczny aspekt hagiologii, przynajmniej do XVII wieku, nie był ważny. Także w wypadku cyklu poświęconego św. Wacławowi. Jego zasadnicze przesłanie jest moralne a wymowa pedagogiczna – oto pobożny, sprawiedliwy, mądry władca chrześcijański z nieodgadnionej woli Bożej zostaje pozbawiony życia przez rodzonego brata, który aktualizuje wzór Kaina i Judasza. Ale potem brat żałuje za zbrodnię, podnosi relikwie i przenosi je do stołecznej świątyni, zbudowanej rękoma świętego. Zabójstwo i zdrada, pycha i zazdrość leżą u fundamentów władzy, ale Bóg potrafi ukształtować serce władającego, by go ustrzec od pokusy, jaką ona ze sobą niesie. Bo od władających Pan wymaga o wiele więcej niż od poddanych. Bóg dopuszcza, by szatan ich wypróbował mocniej niż innych. W ogniu próby widać, co jest szlachetne i wieczne, a co nikczemne i przemijające.